

Stjepan Damjanović*

FRANJO RAČKI U JAGIĆEVIM «SPOMENIMA MOJEGA ŽIVOTA»

U tekstu se analiziraju gledišta Franje Račkoga i Vatroslava Jagića te njihov međusobni odnos prema građi koju nudi Jagićevo autobiografsko djelo «Spomeni mojega života».

Sažetak

Jedan od najvećih slavista u povijesti te znanosti, Vatroslav Jagić (Varaždin, 6. srpnja 1838 - Beč, 5. kolovoza 1923), opisao je svoj život, prvo na njemačkom jeziku za austrijsku Akademiju, a zatim u proširenoj inačici za Srpsku kraljevsku akademiju, koju je, prema austrijskoj inačici, dovršio njegov zet, također poznati filolog, Milan Rešetar. Ta je srpska inačica objavljena pod naslovom *Spomeni mojega života*: prvi njezin dio izašao je 1930. i u njemu je Jagić opisao svoj život od 1838. do 1880., a drugi je izašao četiri godine kasnije (1934) i u njemu je opisan Jagićev život od 1880. do 1923.

U «Spomenima» se spominju brojna imena značajnih ljudi iz hrvatske znanosti i politike, ali i iz javnoga života drugih zemalja, posebice slavenskih, a jedno od najčešće spominjanih osoba je prvi predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i jedan od najvećih hrvatskih povjesničara - Franjo Rački (1828 – 1894). To je posve očekivano s obzirom na to da je Jagić bio među prvim academicima (bio je najmlađi među njima, imao je samo 28 godina) i da je nakon jednog desetljeća rada na zagrebačkoj gimnaziji napustio Hrvatsku i napravio veliku sveučilišnu karijeru u Odesi, Berlinu, Petrogradu i Beču te se iz svih tih gradova dopisivao sa svojim predsjednikom pa Jagić ne samo da spominje ta pisma, nego ih često navodi u cjelini ili jako opširno. Iz te prepiske i Jagićevih komentara saznajemo mnogo zanimljivoga o dvije velike osobe hrvatske znanosti u 19. stoljeću.

Ključne riječi: Franjo Rački, Vatroslav Jagić, međuslavenski odnosi, južno-slavenski odnosi, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti

* Akademik Stjepan Damjanović - redoviti profesor - Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Jedan od najvećih slavista u povijesti te znanosti, Vatroslav Jagić (Varaždin, 6. srpnja 1838 - Beč, 5. kolovoza 1923), opisao je svoj život, prvo na njemačkom jeziku za austrijsku Akademiju, a zatim u proširenoj inačici za Srpsku kraljevsku akademiju, koju je, prema austrijskoj inačici, dovršio njegov zet, također poznati filolog, Milan Rešetar. Ta je srpska inačica objavljena pod naslovom *Spomeni mojega života*: prvi njezin dio izašao je 1930. i u njemu je Jagić opisao svoj život od 1838. do 1880., a drugi je izašao četiri godine kasnije (1934) i u njemu je opisan Jagićev život od 1880. do 1923.¹

U «Spomenima» se spominju brojna imena značajnih ljudi iz hrvatske znanosti i politike, ali i iz javnoga života drugih zemalja, posebice slavenskih, a jedno od najčešće spominjanih osoba je prvi predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i jedan od najvećih hrvatskih povjesničara - Franjo Rački (1828 – 1894). To je posve očekivano s obzirom na to da je Jagić bio među prvim akademikima (bio je najmlađi među njima, imao je samo 28 godina) i da je nakon jednog desetljeća rada na zagrebačkoj gimnaziji napustio Hrvatsku i napravio veliku sveučilišnu karijeru u Odesi, Berlinu, Petrogradu i Beču te se iz inozemstva dopisivao sa svojim predsjednikom pa Jagić ne samo da spominje ta pisma, nego ih često navodi u cjelini ili jako opširno. Nerijetko se napuštanje diletantizma u hrvatskoj historiografiji povezuje s Račkim, a u hrvatskoj filologiji s Jagićem. Te su dvije znanosti u vrijeme djelovanja dvojice uglednika osobito upućene jedna na drugu pa je i to razlog što su Rački i Jagić čitali jedan drugoga i komentirali ondašnje i filološke i historiografske radove, hrvatske i druge. U svim relevantnim prikazima slavistike, ma gdje bili pisani, nalazimo Jagićevo ime i upravo se njemu pripisuje zasluga što je slavistika nadoknadila zaostatak za germanistikom i romanistikom. Rački nije postigao tako veliku inozemnu slavu jer je cijeli život djelovao u Hrvatskoj, ali i njegovi suvremenici i njegovi nasljednici priznavali su mu najveće kvalitete i zasluge.²

U «Spomenima» nalazimo, kao što sam spomenuo, znatne dijelove iz Jagićeve prepiske s Račkim, ali i povremene Jagićeve komentare Račkijevih stavova i postupaka. Veliki dio te građe odnosi se na pojedinačne znanstvene radove, posebice Jagićeve, i o tome bi se mogla napisati posebna rasprava. U ovom ćemo se

1 *Spomeni mojega života*, I deo (1838 – 1880), napisao Vatroslav Jagić, Srpska kraljevska akademija, Posebna izdanja, knjiga LXXV, Beograd 1930; II deo (1880 – 1923), Posebna izdanja, knjiga CIV, Beograd 1934.

2 Tako jedan od najuglednijih Račkijevih nasljednika Ferdo Šišić u tekstu *Dr. Franjo Rački* (Vienac XXXV, Zagreb 1903, str. 105 – 107) piše: «Rački pak nije samo bio mnogogodišnji predsjednik toga najvišega učevnoga zavoda našega, nego i njegov vodja, njegovo duševno središte i duša sviju njegovih znanstvenih posala. Neumornim i promišljenim radom, služeći drugim za primjer, podigao je u razmjerno vanredno kratko doba ugled tomu zavodu . . . Kao naučenjak opet, on je utemeljio kod južnih Slavena jedan nov kritički pravac, osnovan na savjesnom istraživanju izvora, a da se kod toga nije dao zavesti ni odvratiti od istine, niti provincijalnim niti partikularističkim težnjama.» (Navod sa str. 106)

radu dotaknuti samo nekih, a prednost ćemo dati Jagićevim ocjenama Račkoga kao čovjeka te njihovim pogledima na međuslavenske odnose (osobito na suradnju Jugoslavenske akademije s drugim akademijama) i na dio njihovih općih političkih pogleda.

Godine 1860. vratio se 22 – godišnji Jagić iz Beča (sa studija) i počeo na zagrebačkoj gimnaziji predavati klasične jezike. Sposobnoga i ambicioznoga mladoga profesora uključila je prosvjetna vlast u Školsko vijeće (28. travnja 1861) koje je, uz ostalo, imalo zadatak da drukčije no dotad uredi mjesto hrvatskoga jezika u programima za srednje škole. Osnovu je izradio Jagić, a Vijeće ga je zadužilo da se posveti i pisanju udžbenika³ te on svoje dvojbe oko oblikovanja udžbenika povjerava Račkomu, koji mu u pismu od 9. prosinca 1862. odgovara tako opsežno i zainteresirano da Jagić u komentaru kaže kako je to pismo najopsežnija Račkijeva filološka rasprava⁴. Uz ogradu da si u filološkim stvarima ne prisvaja nikakav autoritet, Rački savjetuje Jagiću da knjigu nazove «čitankom iz književnih starinah hrvatskih i srbskih», a neka možda doda i naziv «staroslavenski». I jedan i drugi su, u skladu sa svojim stavovima, bili vrlo oprezni u uporabi hrvatskoga imena za pojave za koje su držali da nisu samo hrvatske, pa Jagić u komentaru kaže, podržavajući temeljni Račkijev stav, da se ipak može za čakavske glagoljične listine, za Vinodolski zakon i slične spomenike bez sustezanja upotrijebiti termin «hrvatski».

Godine 1865. Rački je izdao u Zagrebu «Assemanijev evanđelistar», kanonski staroslavenski glagoljični spomenik, a dio Uvoda napisao je Jagić. Na to je izdanje bilo puno primjedaba. Ono nije donijelo snimke glagoljičnoga originala, nego su slagali glagoljična slova i pritom napravili priličan broj pogrešaka. Jagić na nekoliko mjesta spominje kritike toga izdanja (posebno Črnčičeve), ali tvrdi da je Rački pokušao, posve nepravedno, na njega prebaciti dio krivice mada on nije imao nikakav drugi zadatak u vezi s tim izdanjem osim da napiše dio Uvoda, tj. jezikoslovnu analizu teksta. «Što se Rački ovaj put, kao i još gde kada, nije spram mene poneo džentelmenski, toga mu nisam uzimao za zlo, znajući da on kao čovek nije umeo pribaviti sebi mnogo ličnih simpatija. Zato nisam prestao voditi s njime vrlo prijateljsko dopisivanje, znajući da smo svi grešni ljudi.»⁵ Naime, Rački je u vrijeme tiskanja «Assemanijeva evanđelistara» bio školski nadzornik,

3 Jagić se u skladu sa zaključcima Školskoga vijeća i sa stvarnim potrebama posvetio pisanju udžbenika, pa su se 1864. pojavili *Gramatika jezika hrvatskoga osnovana na starobugarskoj slovenštini. Dio prvi: Glasovi* i prvi dio poznate hrestomatije *Primjeri starohrvatskoga jezika iz glagolskih i cirilskih književnih starinah*. Taj prvi dio nosi podnaslov *Uvod i primjeri staroslovenski*, a 1866. pojavio se drugi dio s podnaslovom *Uvod i primjeri starohrvatski*

4 Spomeni I, 53.

5 Spomeni I, 391.

puno je putovao i iz njegovih opreznih opravdanja kao da izlazi da je očekivao da će Jagić nadzirati tiskanje čuvenoga spomenika.

Prije no što je utemeljena Akademija, bilo je važno pokazati da u Hrvatskoj ima znanstvenih snaga koje mogu nositi takvu jednu ustanovu. Stoga se dio hrvatskih intelektualaca potrudio da utemelji časopis, pa je 1864. počeo izlaziti «Književnik» za koji se drži da je preteča Akademijina «Rada». Časopis je izlazio još 1865. i 1866., a uređivali su ga Rački, Torbar i Jagić. Od 1821 objavljene stranice, Jagić je sam napisao 437, dakle četvrtinu, ali ipak u «Spomenima» izričito kaže da je za utemeljenje i život časopisa najveće zasluge imao Rački jer je njegova bila ideja i on je neprekidno poticao druge na rad.

Jagić s tugom konstatira da je «Književnik» bolje primljen «kod Čeha i Rusa nego kod Srba iako smo Rački i ja kolikogod smo mogli podržavali ideju kulturnoga i književnoga jedinstva.»⁶

U knjizi ima puno podataka o tekstovima koje su pisali jedan ili drugi, posebice o onima Jagićevima. Najčešće se spominju radovi o Poljičkom statutu, Grškovičevu apostolu, o crnogorskim inkunabulama s Cetinja, o Hrvojevu misalu, o Svetosavskom hrisovulju, ali i o mnogim drugima. Jagić često moli Račkijevu pomoć, najčešće kada treba doći do kakvih izvora potrebnih za znanstveni rad.

Naravno da je Akademija, njezino djelovanje i njezine veze s drugim akademijama i znanstvenim društvima u svijetu, bila važna tema u razmjeni mišljenja dvojice uglednika, posebice od vremena kada je Jagić postao članom petrogradske Akademije i profesorom na tamošnjem sveučilištu. Dopisivali su se o organizacijskim poslovima, ljudima, stručnim i znanstvenim problemima, o političkim pitanjima koja su izravno doticala rad naše Akademije i njezine odnose s drugima. Jagić je bio uglavnom vrlo zadovoljan načinom kako Rački vodi našu najvišu znanstvenu ustanovu i izražavao je svoje ogorčenje kada bi Račkoga napadali bilo izvana bilo u Akademiji samoj⁷. Bio je također uvjeren da je Tadija Smičiklas (vodio je Akademiju od 1900. do svoje smrti 1914.) suzio prostor njezina djelovanja i njezine vidike⁸. Jagić tu misli prije svega na odnose između Srba i Hrvata, ovdje primijenjene na odnose između dviju akademija koje su ne samo slabo surađivale nego pokazivale i neki rivalitet u svojim odnosima⁹. Taj se osobito

6 Spomeni I, 59.

7 Spomeni II, 190: «Žalim, vrlo žalim što je situacija u Akademiji dotle došla da na svaki vaš korak vrebaju sami naši domaći protivnici. To je karakter našega naroda (a možda i svakoga koji je dugo živio u robovanju tuđem gospodaru) što se svoji sa svojim mrze . . . »

8 Spomeni II, 248: « ... u Zagrebu sve više nestaje širokoga pogleda Račkoga, te pod Smičiklasom Jugoslavenska akademija postajala sve više specijalno hrvatskim naučnim institutom.»

9 Isto kao 8: « Poznato je da su u ranijim godinama, dok su živeli Daničić, Rački, i Matković, i neki Srbi, a naročito Novaković, učestvovali u publikacijama Jugoslavenske Akademije. To prestade pošto bi osnovana Srpska Akademija u Beogradu, nastade ne samo neka deoba rada već i neki rivalitet. U Beogradu smatrahu da Bosna spada u naučnu oblast Beograda i Srpske Akademije... K spornoj oblasti trebalo je da pripada ne samo Bosna nego i biser svih srpskohr-

ticao Bosne i Dubrovnika. U proučavanje dubrovačkih starina JAZU je već toliko uložio i tolike rezultate postigao da bi to SANU morao uvažavati, ali to ne čini¹⁰.

Rački je puno očekivao od Jagića kada se ovaj preselio u Petrograd i nije bio zadovoljan Jagićevom učinkovitošću, a ugledni je filolog pak bio uvjeren da Rački ne pozna prilike u Rusiji. U samoj petrogradskoj Akademiji «Niemci gospoduju, a Rusi se umiju na to samo ljutiti, sami ne rade gotovo ništa».¹¹ Opće prilike u Petrogradu i svoj položaj u njemu Jagić opisuje na mnogo mjesta i pokušava Račkoga i druge uvjeriti da svoja razmišljanja kadšto temelje na iluzijama.¹²

Godine 1880. 9. rujna u 7.25, Zagreb je porušio velik potres u kojem je nekoliko stradala i Akademijina zgrada pa Rački potiče Jagića da ishodi pomoć od petrogradske Akademije. «Kako bi nam dobro došlo desetak tisuća rubalja» piše Rački,¹³ a konstatira i to kako bi bilo dobro da petrogradska Akademija odvoji godišnje 2000 rubalja koje bi se mogle utrošiti za istraživanje dubrovačkih starina. Jagić je uvrstio u knjigu cijela ta pisma svojega predsjednika « jer se u njima ogleda teška zabrinutost Račkoga kako za općenito dobro domovine, tako napose za Akademiju. . . (ali se i) pokazuje potpuno nepoznavanje ruskih prilika, pretpostavlja ljude i kulturni horizont, kakova u Rusiji ni tada ni još posle nije bilo.»¹⁴ U svome pismu Račkomu on vrlo jasno rezimira svoj stav: »Ja sam sve uradio što sam mogao za Akademiju, ali se vi varate ako mislite da su u našoj Akademiji na prvom planu interesi naučni (o slovenskima i ne govorim): ovdje su službe, plaće, službeni kvartiri, ordeni i titule te činovi za čim hlepti veliko i malo, staro i mlado.»¹⁵ Jagić nije mislio visoko o svojim sposobnostima da utječe na ljude da budu solidarni s Hrvatskom, ali je bio uvjeren da ni Rački ne bi bio uspješan u tom pogledu. Slagao se s Račkim da nije dobro što su Rusi tako indiferentni. Naglašava da u Rusiji ne znaju ni o Srbiji i Bugarskoj više nego o Hrvatskoj i ruski odnos prema drugim Slavenima opisuje kao bipolarnost u kojem jedna strana neće ništa da čuje o slavenskoj braći i drži da svako rusko miješanje u slavenske poslove donosi Rusiji nesreću, a druga strana misli da treba slavensku golotinju prikriti, ali nitko ne pomišlja na ikakvu samostalnost malih slavenskih naroda¹⁶. U ruskim uredništvima novina i časopisa nema ljudi koji znaju slaven-

vatskih zemalja - Dubrovnik...

10 Isto kao 8.

11 Spomeni I, 171.

12 Spomeni I, 173. U pismu od 25. ožujka 1872. Jagić piše Račkomu: «Meni ad personam ne fali ništa, moj je položaj hvala bogu posve nezavisan, imam toliko koliko mi treba za život te ne moram biti ničije priklapalo. Ako sam nekoliko animozan, to proističe odatle što ne nađim ovdje u velikoj, sjajnoj (?), bogatoj, slavenskoj (?) državi one duševne plemenštine, kojom se odlikuje naša mala, priprosta, siromašna hrvatska zemljica.»

13 Spomeni II, 97.

14 Spomeni II, 98.

15 Spomeni II, 103.

16 Spomeni II, 95.

ske jezike. «Svaka trica pariska opisuje se od specijalnih korespondenata u dugačkih dopisih, ali o događajih zbivajućih se na Vltavi ili Savi sve novine ruske, s isključenjem Moskovskih Vjedomosti i kad i kad Birževija Vjedomosti šute kao i da nema Česke ili Hrvatske na svijetu.»¹⁷ Zanimljivo je i to što Jagić piše da ruski slavjanofili uživaju kad se mali slavenski narodi nalaze u problemima jer vjeruju da će ih problemi usmjeriti prema Rusiji pa su im u tom smislu najsimpatičniji Slovenci, Slovaci i Lužičani. Ideja o ujedinjavanju južnih Slavena tim se političkim snagama uopće ne sviđa.¹⁸

U svome pismu od 18. veljače 1879. Rački se slaže s Jagićevim ocjenama o slabostima slavenskih naroda, ali pokušava te loše ocjene vezati uglavnom uz austrijske Slavene¹⁹. Po njegovu mišljenju oni drugi stoje nešto bolje. Jagić upozorava da u središtima moći u Rusiji ne prihvaćaju tezu da bi i katolici mogli biti (dobri) Slaveni. Spominje kako je Jovanu Sundečiću to rekao Lamanski, i ovaj se čudio, ali i za Čehe je Pobjedonoscev izjavio »Pa kakvi su oni Slaveni – oni su katolici!«²⁰ Pretjerivanje se, različite boje, uočava gotovo kod svih²¹. Uistinu rijetko nailazimo na svijetle tonove i oni su najčešće praćeni sumnjom. Rački je bio na pogrebu Janeza Bleiweisa (1808 – 1881), istaknutoga slovenskoga kulturenoga i političkoga djelatnika, a dosta Slovenaca bilo je na pogrebu Augusta Šenoe (1881). «Bilo je dosta uzajamnih uvjerenja o uzajamnosti Hrvata i Slovenaca. Ako i jesu takvi izlievi srdaca časoviti, ipak niesu bez koristi.» piše Rački,²² a Jagić dodaje da bi moglo biti i bolje kad u Zagrebu ne bi bilo tako mnogo ljudi «koji bi samo htjeli da se svi zovu Hrvati. Kao da je to najpreče kako se tko zove. Kad bi u naše mladeži bilo više tolerancije spram raznih imena, narodna stvar napredovala bi skorije.»²³ Ne sviđa mu se ni to što je u Zagrebu osjetio da ga doživljavaju kao panslavista, a tako i svakoga čovjeka koji je u nekom dodiru s Rusijom. Time, misle i jedan i drugi, oponašaju mađarsku matricu ponašanja. Rački je osmislio projekt «jugoslavenskog književnog sastanka» pa mu Jagić u siječnju 1884. izražava svoje bojazni «. . . hoće li moći izdržati Bugari i Srbi da se

17 Spomeni I, 174.

18 Isto kao 17.

19 Spomeni I, 347: «Što pišete o slabosti slavenskih naroda, imate pravo bar za austrijske Slavene. U nijednoj od mnogobrojnih promjena vlada u Beču i u Pešti ne obaziru se na nje. A sa gledišta sile, na koju se sada sviet prizivlje, imadu pravo. Austrijski Slaveni ne zaslužuju u velikih pitanjih obzira, dok svako pleme tjera Kirchenturmpolitiku.»

20 Spomeni II, 117.

21 Spomeni II, 115: «Kod nas na jugu, da u opće kod zapadnih Slavena, pojmovi o Rusiji su ili precrni ili presjajni. Poljaci umiju samo mrziti, u novije doba reć bi da se istim hoće da odlikuju i Srbi, barem takovi mudrijaši kao što su današnji ministri i njihove pristalice. Kod nas čini se da bi se moglo govoriti o suvišnom idealizmu. Česi kao da ne znaju sami na čemu su, kod njih reć bi bori se polonofilizam s rusofilizmom.»

22 Spomeni II, 103.

23 Spomeni II, 105 – 106.

ne počupaju, Srbi i Hrvati da se ne zavade, Hrvati i Slovenci da se opsuju.»²⁴ U rujnu 1884. pisao je Rački Jagiću kako je biskup Strossmayer oduševljeno dočekan u Zagrebu i da je u oduševljenju prednjačila mladež. To je Jagića obradovalo i pomislio je «da će od nas ipak nešto biti. Samo da još pravoslavni uvide, da Hrvati ne rade njima o glavi, pak da prionu uz nas.»²⁵ Pet godina kasnije, Rački crta stanje u Hrvatskoj crnim bojama: »Jedva biste sada prepoznali Hrvatsku. Nije to više Hrvatska 1860 – 1873. Inteligencija je skroz i skroz iskvarena, uz riedke iznimke. O kakvoj žrtvi ne ima ni spomena, hrvatski činovnici neće ni svoj «sajtljik» žrtvovati za osvjedočenje, a znate da hrvatsku inteligenciju čine činovnici i svećenici.»²⁶ Iako kanonik, nije Rački štedio ni svećenike, držeći da su u velikom broju korumpirani. Sлагali su se Rački i Jagić u mnogočemu, ali osobito u nepomirljivom stavu prema mađarskoj politici, naravno, prvenstveno prema onomu njezinome dijelu koji se odnosio na mađarsko-hrvatske odnose. Jedan drugoga su upozoravali na tekstove koji su bili u vezi s tom problematikom i vrlo često pisali po obrascu «vidite što nam rade, a mi nesložni».²⁷ Jagić se žalio Račkomu kako ga napadaju Malorusi (Ukrajinci), Česi, Hrvati i Slovenci i zanimljivo je da se nije potrudio vidjeti da svi ti napadi nisu nipošto istoga karaktera: Slovenci i Česi napadali su ga zbog znanstvenih pitanja u kojima se on u ondašnjim polemikama stavio na pravu stranu, pa je poslije i u tim sredinama prihvaćeno ono što su ot početka tvrdili Jagić i njegovi istomišljenici, a Ukrajinci i Hrvati su nesumnjivo imali barem dijelom pravo jer se Jagić nije htio zamjeriti Rusima i nije podržao ni opravdane ukrajinske zahtjeve u emancipiranju ukrajinske kulture²⁸, a u svojim nastojanjima za hrvatsko-srpskom slogom tražio je od svojih previše i puno lakše osuđivao njih, mada se ne može reći da nije puno gorkih riječi uputio i srpskoj politici i srpskim znanstvenicima.

Jagić se nije nikada bavio izravno politikom, ali je društvo u kome se kretao dok je bio u Zagrebu, i s kojim je djelomično i poslije ostao u vezi, pripadalo opoziciji, pa se i on nalazio na crnoj list vladinih protivnika²⁹. Jagić ponekad nije

24 Spomeni II, 113.

25 Spomeni II, 118.

26 Spomeni II, 106.

27 Spomeni II, 172: Jagić piše Račkomu «Jeste li čitali kako se kardinal Simor ponosi svojim uspjesima u magjarizaciji Slovaka? Nije li to cinizam nec plus ultra? A ovamo maloruski separatiste kleveću na me što ne podupirem njihove osliepljene mržnje protiv velikoruskog jezika i literature... Sada su protiv mene već Česi (radi Kral. rukopisa, Malorusi (radi mog Moskovizma), Hrvati (radi Srbofilstva), čak neki Slovenci (što ne vjerujem da je crkvenoslav. jezik njihov). Kud ćete više? To me silno tješi, jer vidim u tom dokaz da idem pravim putem».

28 Jevgenij Paščenko, *Slavist i imperiji. Vatroslav Jagić između Galicije, Malorusije i Ukrajine, Zagreb 2010.*

29 Spomeni I, 76: «Vredno je da se spomene, da sam ja samo po društvu i druženju sa članovima opozicije (Mrazovićem, Perkovcem, Žuželjem, da i ne govorim o Račkom, s kojim sam se vrlo često i pre, a posle u Akademiji svagdan sastajao) bio upisan u crnu knjigu ljudi opasnih, iako nisam nigda pokazivao ambicije da uđem u saboe...»

razumio da se politika ljudima bavi i kad oni misle da su izvan nje, a pogotovo nije shvaćao (ili mu se činilo da je dobro glumiti naivčinu) da su i teme njegove znanosti često jako politične i da su njegove simpatije i nesimpatije itekako povezane s njegovim političkim stajalištima. U tom smislu zanimljivo je što mu u jednom pismu piše Jovan Sundečić: «Vi mi kažete, da se ne bavite politikom, a što je slavistika no jedan predmet u kojem baš politika veliku ulogu ima?»³⁰ Jagić se u jednom trenutku pobojava da će i njegova struka biti u opasnosti od onoga što je on zvao partikularizmom i provincijalizmom.³¹

Njegova monolitna i jedinstvena, jagićevska, slavistika doista je nestala, ali je nisu razorili separatizmi malih slavenskih naroda, nego razvoj filologije koja je i u slavistici, kao i drugdje, dala prednost nacionalnim filologijama.

U Jagićevim «Spomenima» osobito su zanimljive njegove opaske o Račkom kao čovjeku i njegovim pojedinim osobinama. Temeljni smo stav već osjetili, ali on je u narednome navodu posve jasan: «Naš veliki historičar Rački imao je uz druge velike kreposti jednu pogrešku, koja nije toliko smetala Akademiji, koliko njemu samomu, t. j. on je bio suviše skup (škrtica), u svojoj skuposti oštetio je preko volje mene, a sebi nije umeo ili hteo pomoći i vezama ličnim sa stranim svetom podići svoj ugled i svoje značenje. Dok je uza Štrosmajera putovao po Italiji, padala je nanj sena slave velikog vladike; ali od kada je postao zagrebačkim kanonikom, mogao je i na svoju ruku putovati po slovenskom svetu i po Germaniji, Francuskoj i t.d. Koliko ja znam, bio je u Beogradu i u Rusiji. . .»³²

U petoj knjizi niza «Stari pisci hrvatski» otisnula je Akademija 1873. «Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića», a priredili su ih Đuro Daničić i Vatroslav Jagić. Jagić je držao da je zakinut što se honorara tiče, pa piše Račkomu: «Što se tiče mojih honorara, to Vi dobro znate da dosele nisam honoraru za volju ništa radio, ako i nisam nerado honorar primao. Ali meni se jednako na žalost daje, da baš meni može se takova što dogoditi. Koliko sam ja toga u tuđih stvari badava ispravljao i nisam nigda tražio honorara, a g. Daničić uzevši 5 for. od od arka poredio je moj posao s Kukuljevićevim, na čemu mu jako mala hvala. Ja molim stoga da se u razredu konstatira, na osnovu kojega zaključka mogaše se meni kod izdanja Dimitrovića ustegnuti 5 for. po arku? Samo za ono što je na arku 7-om može sebi g. Daničić prisvojiti čest honorara, jer je ondje zbilja poredjivao jedan rukopis, kako se i u predgovoru kaže. A za predjašnjih 6 araka ja ištem ili određenu podpunu nagradu (po 15 for.) ili ne primam nikakve.»³³

30 Spomeni II, 70.

31 Spomeni II, 197: «Ja se bojim da će, ako tako dalje podje, upravo i nestati slovenske filologije, pretvorit će se u malene naučice češku, poljsku, hrvatsku, slovensku itd.

32 Spomeni I, 79. Vrlo slično piše Jagić Miklošiču 11. ožujka 1877 (Spomeni I, 303): «Rački ist achtungswerth als Gelehrter, weniger sympathisch als Mensch (man soll nur keine Auskunft von ihm bitten oder eine Handschrift verlangen, dann geht's schon)...»

33 Spomeni I, 236 – 237.

Te Jagićeve riječi, kao i njegove reakcije na drugim mjestima kad se radilo o novcu, pokazuju da su mu, kako i sam kaže, honorari bili dragi i da je jako pretjerivao kad je govorio o svojim materijalnim teškoćama i o skupoći u mjestima u kojima je živio jer nema nikakve sumnje da je on, osim u vrijeme Prvoga svjetskoga rata i neposredno nakon njega, živio ugodno i udobno (što ponekad i sam tvrdi). Očito je i po odnosu prema novcu i materijalnim dobrima bio dosta sličan svom predsjedniku Račkomu iako u «Spomenima» često spominje Račkijevu škrtnost i žali zbog nje³⁴.

Druga mana prvoga Akademijina predsjednika koju Jagić spominje, ili, točnije rečeno, prima o njoj vijesti od drugih, jest samovolja. Tako se poziva na Daničića³⁵ ili na Ljubića i Brusinu koji drže da je Rački spriječio da se njihove plaće izjednače s plaćama srednjoškolskih profesora³⁶. I sami Jagićevi korespondenti kadšto upadaju u stanovite proturječnosti jer, s jedne strane, Jagić misli da je Račkijeva samovolja mogla utjecati na odluku Daničićevu da napusti Zagreb, dok neki drugi, ne bez kritike, naglašavaju da je Rački uzeo Daničića k sebi na koštu jer se s njim slagao bolje nego s drugim akademikima i jer mu se Daničić, po njihovom mišljenju, često dodvoravao neprincipijelno podržavajući predsjednikove stavove.³⁷

Upozorio sam na dio građe koju nude Jagićevi «Spomeni mojega života», a tiču se osobe prvoga Akademijina predsjednika i njegova odnosa s velikim hrvatskim filologom. Nisam se, kao što sam upozorio na početku rada, podrobnije zadržavao na njihovoj razmjeni mišljenja o pojedinim znanstvenim pitanjima i podacima koje nam nudi Jagićeva knjiga o nastanku pojedinih djela, posebice filoloških, jer bi to zahtijevalo posebnu raspravu i dodatna proučavanja. Nisam se doticao ni još nekih pitanja koja su zanimljiva i tiču se Račkijeve osobe, ali «Spomeni» ne pružaju dovoljno jasnih podataka o njima, kao što su npr. izvjesna nastojanja da Rački postane biskup bjeloruskim katolicima i sl.

No i iz ponuđenoga se osjeti ne samo posvećenost znanosti dvojice vrlo darovitih i radinih hrvatskih znanstvenika nego i njihova snažna uključenost u čovjekovu svagdašnjicu. O njihovu (jugo)slavenstvu napisane su biblioteke tekstova. U tekstovima u kojima se autori slabije kontroliraju, u kojima su spontaniji no

34 Ponekad se opisuju pravi zagrebački tračevi ili vrlo bizarne anegdote. Tako Jagić spominje pismo svojega starijega brata u kome se govori kako je Rački, kad neko glasovanje nije prošlo po njegovoj želji, ljutit rasprodao već priredenu pečenku namijenjenu akademikima (Spomeni I, 339)

35 Kaže kako pismo Daničićevo pokazuje «kako je Rački u mnogim pitanjima postupao samovoljno i ako u najboljoj nameri . . . Ne znam, nisu li te njegove lične vlastitosti što god doprinele k Daničićevoj odluci, da ostavi Zagreb « (Spomeni I – 187)

36 Spomeni I, 187.

37 Spomeni I, 355.

obično, pri pisanju kojih slabije djeluje samocenzura, a takvi su tekstovi pisama, možemo naći nijanse koje u drugim tekstovima ne nalazimo i kadšto otkriti ono što je u historiografskim i filološkim radovima skriveno.

Iz građe koju smo analizirali jasno je da nema nikakva smisla nijekati toj dvojici hrvatski narodni osjećaj i rodoljublje jer ono izbija svako malo iz njihovih riječi i njihove djelatnosti. Isto je tako jasno da su (pre)veliku važnost davali suradnji (južno)slavenskih naroda i da su zakonite i razumljive težnje malih slavenskih sredina za samostalnošću prestrogo i kadšto posve neopravdano ocjenjivali kao nedjelotvorni separatizam. Nisu se za jedinstvo zalagali iz kakvih sebeljubivih i koristoljubivih razloga, nego jer su vidjeli oko sebe neprijatelje slavenstva velike snage i držali su da se Slaveni samo ujedinjeni takvim neprijateljima mogu oduprijeti.

Bili su misaoni i obaviješteni ljudi, ali nerijetko možemo uočiti nesrazmjer između siline njihove kritike postojećega stanja i općenitosti i slabašnosti rješenja koja nude. Uspješniji su u opisivanju bolesti, nego u propisivanju lijekova i time se uključuju u mnoštvo intelektualaca u svim vremenima i na svim prostorima.

LITERATURA

1. Bogdanović, David. 1938. Jagić u svojim „Spomenima“. *Hrvatska smotra VII* 10-12, str. 507-519, 565-572, 613-621.
2. Damjanović, Stjepan. 2013. *Opširnost bez površnosti. Podsjetnik na život i djelo Vatroslava Jagića*. 3. izd. Zagreb.
3. Filić, Krešimir. 1963. *Lik Vatroslava Jagića*. Varaždin.
4. Hamm, Josip. 1949. Vatroslav Jagić i Poljaci. *Rad JAZU* 278, str. 75-222.
5. Jagić, Vatroslav. 1894. *Dr. Frane Rački gestorben in Agram am 13. II 1894, AslPh XVI, 1894*.
6. Jagić, Vatroslav. 1930. *Spomeni mojega života, I deo (1838 – 1880)*. Posebna izdanja, knjiga LXXV. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
7. Jagić, Vatroslav. 1934. *Spomeni mojega života, II deo (1880 – 1923)*. Posebna izdanja, knjiga CIV. Beograd.
8. Paščenko, Jevgenij. 2010. *Slavist i imperiji. Vatroslav Jagić između Galicije, Malorusije i Ukrajine*. Zagreb.
9. Rački, Franjo. 1969. Izbor iz djela. U: Ravlić, Jakša, prir. *Pet stoljeća hrvatske književnosti* 33. Zagreb.
10. Smičiklas, Tadija. 1895. *Život i djela Dra Franje Račkoga*. Zagreb.
11. Strossmayer, J.J., Franjo Rački (Dr. Vladimir Koščak, prir.). 1971. *Politički spisi*. Zagreb.
12. Šišić, Ferdo. 1903. Dr. Franjo Rački. *Vienac XXXV*, str. 105-107.

Abstract

Stjepan Damjanović
FRANJO RAČKI IN “MEMORIES OF MY LIFE” BY VATROSLAV JAGIĆ

One of the most prominent Slavists in the history of philology, Vatroslav Jagić (Varaždin, 6th June 1838 – Vienna, 5th August 1923), wrote his biography first in German for the Austrian Academy and then as an extended version for the Serbian Royal Academy. The Austrian version was finished by his son-in-law Milan Rešetar, who was also a well known philologist. The Serbian version was published under the title *Spomeni mojega života* (*Memories of My Life*) and its first part, which describes Jagić's life between 1838 and 1880, was published in 1930. The second part, Jagić's life between 1880 and 1923, came out four years later, 1934.

Memories of My Life mentions numerous renowned Croatian scientists and politicians, but also people from other countries' public life, especially Slavic ones. One of the most frequently mentioned persons in Jagić's memoirs is Franjo Rački (1828 – 1894), the first president of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts and one of the most renowned Croatian historians. This is not surprising since Jagić was among the first Croatian academicians and at the age of only 28 he was the youngest one too. After a decade of work at the Zagreb Gymnasium, he left Croatia and became a successful professor at the universities of Odessa, Berlin, Saint Petersburg and Vienna. He exchanged letters with Rački while living in all these cities, so Jagić not only mentioned the correspondence in his memoirs but often also quoted it, either fully or in great length. Those quotations give us a lot of interesting insight into these two prominent 19th-century Croatian scientists.

Key words: Franjo Rački, Vatroslav Jagić, inter-Slavic relations, south -Slavic relations, Yugoslav Academy of Sciences and Arts